

GADOŻER – PIERWSZE STWIERDZENIE LĘGU W LASACH SOBIBORSKICH W XXI WIEKU

MAREK KOŁODZIEJCZYK
ROMUALD MIKUSEK
MIROSLAW WIĘCEK

Pod koniec maja 2021 roku, po kilkutygodniowych poszukiwaniach w Lasach Sobiborskich na Lubelszczyźnie znaleziono czynne gniazdo gadożera z wysiadującą samicą. W lipcu pod gniazdem napotkano resztki martwego pisklęcia. Lęg jest pierwszym stwierdzonym w tym rejonie po ponad 30-letniej przerwie. W doniesieniu autorzy analizują aktualną sytuację gatunku w Polsce.

1–2 | Para gadożerów stwierdzona w terytorium. Fotografie wykonane w tym samym czasie (kolarz zdjęć: z prawej samica, z lewej samiec) fot. Grzegorz Kielnerowski

Gadożer *Circaetus gallicus* jest jednym z 42 gatunków ptaków należących do rzędu szponiastych Accipitriformes wykazanych z obszaru Europy, jednym z dziewięciu gatunków orłów zamieszkujących Europę i znajduje się zarazem w grupie czterech

3–4 | Rozłożysta sosna w wieku ponad 100 lat z gniazdem gadożera oraz widok siedliska fot. Marek Kołodziejczyk

gatunków orłów regularnie gniazdujących na obszarze Polski. Jest to ptak wędrowny o pofragmentowanym areale lęgowym, którego zwarty zasięg na wschód i południowy wschód od granicy Polski sięga do Indii, Mongolii i Chin, zaś na zachód – od granicy Włoch po skraj Europy kontynentalnej (Orta i in. 2020). Przeważająca część europejskiej populacji (80%) koncentruje się na obszarze Portugalii, Hiszpanii, Francji i Turcji (Sørensen i Herrando 2020). Status gadożera w skali globalnej ocenia się jako niezagrożony (LC – gatunek najmniejszej troski) o stabilnej liczebności (Birdlife 2022). Regionalnie w Europie stwierdza się nawet niewielki wzrost jego populacji (Orta i in. 2020), szczególnie w części arealu południowego i północno-zachodniego (Sørensen i Herrando 2020); na Półwyspie Apenińskim wzrost sięga około 10% rocznie (Premuda i Belosi 2015). W Polsce ze względu na drastyczny spadek liczebności w ciągu ostatnich 50 lat i skrajnie małą obecnie liczebność gadożer **znalazł się w grupie 11 gatunków sklasyfikowanych w „Czerwonej liście ptaków Polski” jako krytycznie zagrożony (CR)** (Wilk i in. 2020).

W 2021 roku w ramach inwentaryzacji ornitologicznej Lasów Sobiborskich, począwszy od 10 maja obserwowaliśmy wielokrotnie krążące wysoko nad lasami lub niżej nad zrębami jeden bądź dwa gadożery (fot. 1 i 2). Indywidualne różnice w upierzeniu ptaków wskazywały, że są to te same osobniki. W związku z podejrzeniem, że jest to lokalna para lęgowa, rozpoczęto poszukiwania gniazda. Najpierw (18–24 maja) prowadzono jednoczesne obserwacje z pięciu

oddalonych punktów, a następnie (25–29 maja) z dwóch. Po obserwacjach zapadających ptaków, kolejno w dniach 20 i 27 maja (w pierwszym przypadku z pokarmem), zawężono obszar poszukiwań. Wreszcie, 29 maja, po dłuższej obserwacji dwóch gadożerów, które zapadły w pobliskim lesie, znaleziono czynne gniazdo z wysiadującą samicą. Słabo widoczna od dołu konstrukcja umieszczona była na wysokości 18 m nad ziemią, w szczytowej części korony silnie rozgałęzionej, ponad stuletniej sosny, rosnącej na granicy torfowiska i boru wilgotnego (fot. 3 i 4). By udokumentować i potwierdzić prawidłowość oznaczenia, w dniu 1 czerwca przeprowadzono 6-godzinną obserwację przez lunetę (w ukryciu w odległości ponad 200 m od drzewa lęgowego). Niecka gniazdowa była na tyle głęboka, że praktycznie przez większość czasu widziano niemal wyłącznie wystający ponad brzeg gniazda fragment głowy samicy. Samica nieprzerwanie wysiadywała prawdopodobnie jedno jajo. W tym czasie tylko raz na gnieździe widziano przekazanie pokarmu do samicy przez samca. Podczas kontroli w dniu 17 lipca pod gniazdem znaleziono pióra pisklęcia w pałkach (fot. 5), co umożliwiło oszacowanie wieku pisklęcia na ponad 3 tygodnie. Prawdopodobną przyczyną śmierci mogło być zadławienie, gdyż bezpośrednio przy głowie spoczywał szkielet węża. Przycięcie nasady dutek piór spod gniazda mogło być spowodowane przez kruką *Corvus corax* posilającego się resztkami pisklęcia.

W sezonie 2021 mogliśmy zaobserwować również inne gadożery na dwóch, oddalonych stanowiskach (wyraźne różnice w ubarwieniu, ubytki w upierzeniu), w tym

parę ptaków. W dniu 28 czerwca sfilmowano osobnika na środkowej polanie, a 7 lipca ptaka z odkształconymi sterówkami (być może w następstwie wysiadywania). Nie wykluczamy zatem, że obszar ten może zasiedlać nawet do trzech par gadożerów.

Jeszcze w latach 70. XX wieku populację krajową gadożera szacowano na 20–30 par (Tomiałojć i Stawarczyk 2003; Sikora i in. 2020). Na początku XXI wieku jego liczebność w Polsce oceniano na 10–15 par lęgowych (Tomiałojć i Stawarczyk 2003), w roku 2015 na 3–7 par (Chodkiewicz i in. 2015). Przed rokiem 2005 na Lubelszczyźnie szacowano jego stan na 3–4 pary (Wójciak i in. 2015). W 1980 roku znaleziono gniazdo koło Sobiboru, a jesienią 1984 pióra samicy pod gniazdem (Potakiewicz 2007). W kolejnych latach obserwowano tu kilkakrotnie ptaki w sezonie lęgowym. Kancłerska i inni (2018) wspominają o gniazdowaniu gadożera w tych lasach w latach 80.–90. XX wieku, jednak nie podają źródeł i szczegółów tej informacji. W latach 2008–2015 widziano tu ptaki kolejno w roku 2008 i kilkakrotnie w latach 2010 i 2011 oraz parę ptaków w sezonie lę-

5 | Pióra pisklęcia znalezione pod gniazdem. Widoczne „ucięte” dutki piór w pałkach. Po prawej stronie dla porównania lotka II rzędu dorosłego gadożera
fot. Marek Kołodziejczyk

gowym w roku 2012 (Komisja Faunistyczna 2008–2015). W konsekwencji skreślenia gadożera z listy gatunków weryfikowanych przez Komisję Faunistyczną w 2016 roku nastąpiła przerwa w aktualnych doniesieniach dotyczących obserwacji gatunku. Od 2018 roku ten brak informacyjny wypełnia Kartoteka Rzadkich Ptaków (Sikora i in. 2020). Lęgowe gadożery z gniazdem wykryto w 2004 roku w Puszczy Solskiej (Komisja Faunistyczna, Stawarczyk i in. 2017), które gniazdowały tam na pewno jeszcze w 2018 roku (Sikora i in. 2020). Opisane przez nas stanowisko, jest oddalone od niego o ponad 100 km. Oprócz tych dwóch (trzech?) gniazd stwierdzonych z obszaru Polski w XXI wieku znane jest jeszcze gniazdo na Podkarpaciu, podane w roku 2008 (Komisja Faunistyczna 2011). Część obserwacji gadożerów może dotyczyć ptaków lęgowych na Białorusi i Ukrainie, jedynie polujących po naszej

Dziękujemy bardzo za pomoc w terenie następującym osobom: Sławomir Czyżowicz, Piotr Guzik, Marek Borkowski, Grzegorzowi Kielniewskiemu, Hanna Kuryło, Andrzej Osucha, Robert Rudolf, Konrad Sachanowicz, Paweł Szczepny, Jacek Warżała. Dziękujemy ponadto Kamilowi Stepuchowi za pomoc w zimowej kontroli gniazda z użyciem drona.

Badania prowadzone były w ramach prac związanych z utworzeniem nowego obszaru OSO Natura 2000 Ostoja Sobiborska, na zlecenie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Lublinie.

stronie (np. Stawarczyk i in. 2017; Sikora i in. 2020). Obserwacje tego rodzaju warto jednak weryfikować w terenie. W sąsiadującym Szackim Parku Narodowym na Ukrainie podawano cztery stanowiska tego orla sprzed 2014 roku (Yurchuk i in. 2014). Obecny wzrost obserwacji gadożera na Białorusi, Ukrainie i w Rumunii przypisuje się raczej lepszemu poznaniu gatunku niż jego ekspansji na północ, która według prognoz specjalistów może wystąpić przed końcem XXI wieku w wyniku ocieplenia klimatu (Sørensen i Herrando 2020).

Marek Kołodziejczyk
marek.kolo1@wp.pl
Fundacja dla Przyrody
al. Spółdzielczości Pracy 36, 20–147 Lublin
Romuald Mikusek
mikromek@gmail.com
Park Narodowy Gór Stołowych,
ul. Słoneczna 31, 57–350 Kudowa Zdrój
Mirosław Więcek
kosan@krak.pl

LITERATURA

- BirdLife International. 2022. Species factsheet: *Circaetus gallicus*, <http://www.birdlife.org>. dostęp: 26.01.2022 r.
- Chodkiewicz T., Kuczyński L., Sikora A., Chylarecki P., Neubauer G., Ławicki Ł., Stawarczyk T. 2015. Oceny liczebności ptaków lęgowych w Polsce w latach 2008–2012. *Ornis Polonica* 56: 149–189.
- Kancłerska K., Karpińska O., Woźniak B., Grzębkowski M., Aftyka S., Bęlcik M., Bożycki Ł., Celej M., Chodkiewicz T., Kuszner M., Litwiniak K., Pawelec M., Pietrasz K., Różycki A. Ł., Sikora D., Smith L., Stasiak K., Szewczuk W., Śliwiński S., Tylkowski S., Woźniak M., Woźniak P., Wójciak J., Żołądek K., Keller M. 2018. Ocena możliwości włączenia Lasów Sobiborskich do sieci obszarów Important Birds Areas oraz obszarów specjalnej ochrony ptaków. *Sylwan* 162 (2): 146–154.

Komisja Faunistyczna 2008–2015. Raporty, <http://komisjafaunistyczna.pl>

Orta J., Kirwan G. M., Garcia E. F. J. 2020. Short-toed Snake-Eagle (*Circaetus gallicus*), version 1.0. W: del Hoyo J., Elliott A., Sargatal J., Christie D. A., de Juana E. (red.). *Birds of the World* Cornell Lab of Ornithology, Ithaca, NY, USA.

Potakiewicz G. 2007. Pan Gadożer. *Lubelskie Towarzystwo Ornitologiczne*, Lublin, <http://lto.most.org.pl/pdf/gadozer.pdf>; dostęp: 16.02.2022 r.

Premuda G., Belosi A. 2015. Short-toed Eagle *Circaetus gallicus* population increase in Italy: Hypothesis of root causes. *Avocetta* 39, 1: 13–17.

Sikora A. i in. 2020. Kartoteka Rzadkich Ptaków w Polsce w roku 2018 – gatunki lęgowe. *Ornis Polonica* 4: 259–283.

Sørensen I.H., Herrando H. 2020. Short-toed Snake-eagle. W: Keller V., Herrando S., Voříšek P., Franch M., Kipson M., Milanese P., Martí D., Anton M., Klvanova A., Kalyakin M., Bauer, H., Foppen R. *European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change*. Lynx Edicions.

Stawarczyk T., Cofta T., Kajzer Z., Lontkowski J., Sikora A. 2017. Rzadkie ptaki Polski. Studio B&W Wojciech Janecki, Sosnowiec.

Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. *Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany*. Tom I–II. Polskie Towarzystwo Przyjaciół Przyrody „proNatura”. Wrocław.

Wilk T., Chodkiewicz T., Sikora A., Chylarecki P., Kuczyński L. 2020. Czerwona lista ptaków Polski. OTOP, Marki.

Wójciak J. 2005. Gadożer *Circaetus gallicus* (Gmelin, 1788). W: Wójciak J., Biadun W., Buczek T., Piotrowska M. (red.). *Atlas ptaków lęgowych Lubelszczyzny*. Lubelskie Towarzystwo Ornitologiczne, Lublin: 92–93.

Yurchuk V., Mateychuk I., Yaschenko T., Shydlovskyy I., Horban M., Pisulinska A. 2014. Раритети біоти Шацького національного природного парку (поширення, оселища, загрози та збереження). [Rzadkości bioróżnorodności Szackiego Parku Narodowego. Ekspansja, osadnictwo, zagrożenia i ochrona.] (po rosyjsku). Szack–Świtez.